

In memoriam

22. července 1975, nedlouho poté, kdy se jako čestný host zúčastnil semináře Československé sociologické společnosti věnovaného problematice československé sociologie podniku, zemřel ve věku sedmdesáti let Jaroslav Šnobl, spoluzakladatel československé podnikové sociologie a jeden z průkopníků uplatňování sociologických metod v průmyslové řídicí praxi. Odešel příkladný podnikový sociolog, který ve své činnosti vždy spojoval tvůrčí teoretický přístup s citlivým postřehem pro praktické potřeby průmyslu. Zájem o rozvoj těžkého a hutního průmyslu, v němž celý život pracoval, zájem o blaho dělnické třídy a všech pracujících v tomto odvětví byl ustavičným motivátorem práce tohoto skromného, soudružského člověka.

Již za okupace připravoval pokrokové koncepcce podnikové sociální politiky pro nastávající dobu politického a hospodářského osvobození, v níž pevně věřil. Jejich logickou součástí byly i plány na využití sociologie v této oblasti. Od r. 1946 stál v čele snah o realizaci této koncepce na tehdejším generálním ředitelství n. p. Československé hutě. Nejzávažnější teoretickou prací soudruha Šnobla z té doby byla studie *Sociologický výzkum a vnitřní nábor v podniku* (časopis Sociologie a sociální problémy č. 2-3, r. 1947), v níž podrobil rozboru soubor integrujících a dezintegrujících sil působících v pracovních skupinách v podniku a navrhl systém prostředků masové politického působení, které měly v pozitivním smyslu ovlivňovat vztahy v pracovních kolektivech. Pro tento systém razil název „vnitřní nábor“.

Prozíravým činem soudruha Šnobla bylo, že se obracel se svými úvahami o sociologii podniku také na vlastní průmyslovou veřejnost. Publikoval v časopise Průmyslový věstník i v časopisech závodních. V Průmyslovém věstníku vyšla r. 1948 jeho dodnes aktuální práce *Plánování sociálního růstu podniku a kontrola plánu*.

Svůj sociologický pohled na průmyslovou problematiku neopustil nikdy. Příkladem vzácného kontinua v jeho práci je to, že i v letech, kdy nemohl konat speciální teoretická sociologická studia, uplatňoval v hutním průmyslu sociologické metody průzkumu a plánování pracovních sil, sociálních zařízení a bytové výstavby. V šedesátých a sedmdesátých letech na mnohých setkáních sociologů sděloval své zkušenosti podnikového sociologa svým mladým následovníkům a vy-

slovil nejednu cennou myšlenku o profesionální přípravě těchto odborníků.

Budíž čest památce Jaroslava Šnobla, sociologa entuziasty a pilného dělníka na poli vědy.

Vladimír Čech

Sociológia 1974

Časopis *Sociológia* 1974 (roč. 6), vydávaný Sociologickým ústavem SAV, úspěšně navazuje na předcházející ročníky. Představuje důležitou součást teoretické a ideologické fronty v oblasti sociologie a vědeckého komunismu v ČSSR. Významnou měrou přispívá k rozvoji teoretického a empirického výzkumu v uvedených vědních oborech, a zejména k vytváření jednoty teorie a empirie.

V celkovém obsahovém zaměření vychází časopis z úkolů, které v oblasti společenských věd vytyčil XIV. sjezd KSČ. Pro rok 1974 a další období má mimořádný význam dokument schválený předsednictvem ÚV KSČ 3. května 1974 *O vývoji, současném stavu a úkolech společenských věd*, který podrobně analyzoval vývoj společenských věd v celém poválečném období, zejména po roce 1948. Dokument zdůraznil, že prosazení, probíjování marxistického charakteru společenských věd bylo součástí třídního boje o socialistický charakter naší republiky. Stanovil též hlavní úkoly společenských věd, a to jak pro období přípravy XV. sjezdu strany, tak i pro delší časové období. K nejdůležitějším z nich patří výzkum zákonitostí rozvoje vyspělé socialistické společnosti. V oblasti sociologie jde především o výzkum uplatňování vedoucí úlohy dělnické třídy a její strany, o problematiku vývoje sociálně třídní struktury socialistické společnosti, formování a rozvíjení socialistického životního způsobu a socialistického člověka jako aktivního a uvědomělého tvůrce a nositele socialistických vztahů. Dále o otázky spojení vědeckotechnické revoluce s vymoženostmi a přednostmi socialismu, o otázky vědeckého řízení, sociálního plánování apod. Velmi důležitým úkolem je kritika buržoazní, zejména antikomunistické a revizionistické ideologie.

Při celkové charakteristice a hodnocení časopisu *Sociológia* 1974 můžeme konstatovat, že obsahové zaměření respektuje a realizuje hlavní úkoly, které byly stanoveny jak XIV. sjezdem strany, tak i dokumentem PUV KSČ z 3. 5. 1974. Svědčí o tom obsahová struktura i způsob zpracování zkoumané problematiky.

Velmi kladně je nutno ocenit snahu o monotematické zaměření jednotlivých čísel. Monotematický charakter mají především čísla 1 a 5. Číslo 1 1974 je věnováno sociologii zemědělství a základní osu čísla 5 tvoří problematika žen a rodiny v socialistické společnosti. Ve většině čísel je vždy několik studií a statí věnováno jednomu nebo dvěma problémům. Například v čísle 2 zaujímá podstatnou část problematika mládeže a dělnických přípravků. Je zde dotčeno 25. výročí vzniku dělnických přípravků, což má aktuální význam, neboť od školního roku 1973–1974 byly opět zřízeny internátní školy pro pracující, které mají připravit mladé, talentované dělníky a rolníky na vysokoškolské studium, a tím posilovat vliv dělnické třídy na proces vytváření socialistické inteligence. Robert Roško se zabývá především výsledky výzkumu absolventů dělnických kursů na VŠT v Bratislavě. Problematickou přípravu dělníků a rolníků na vysokoškolské studium v SSSR se zabývá Jaroslav Červinka.

Kritika revizionismu a buržoazní ideologie tvoří hlavní náplň čísla 3.

Z hlediska tematického zaměření měl časopis *Sociológia* v roce 1974 tuto strukturu:

Do první tematické oblasti můžeme zařadit studie a statí, které se zabývají vývojem sociálně třídní struktury, zejména úlohou a strukturou dělnické třídy a družstevního rolnictva, a to jak v obecné, teoreticko-metodologické rovině, tak i v oblasti interpretace empirických výzkumů. Autoři chápou sociálně třídní strukturu nikoli staticky, ale dynamicky, jak to odpovídá objektivní skutečnosti a marxistickému pojetí.

K základním studiím o dělnické třídě patří statí Františka Taškého, *Robotnická trieda ako objekt sociologického výskumu* (Sociológia č. 3). Autorovi jde především o empirické vymezení dělnické třídy. Vychází z toho, že k hlubšímu poznání dělnické třídy, jejího vývoje a změn je mezi jiným nezbytné „realizovat aj konkrétné empirické sociologické výskumy“. Realizace empirického sociologického výzkumu předpokládá vymezení souboru dělnické třídy jako konkrétního objektu, který se má stát předmětem výzkumu. Pojem soubor však nelze považovat za plně adekvátní. Za základní objektivní znaky příslušníků dělnické třídy za kapitalismu F. Tašký považuje:

1. nevlastnění výrobních prostředků,
2. námezdní poměr (prodej pracovní síly),
3. vykonávání práce zařazené do dělnické profese.

První dva znaky spojují příslušníky dělnické třídy s ostatními námezdní pracovníci, zatímco třetí znak je od nich odlišuje. Třetí znak je podle názoru autora spojuje s drobnými rolníky, řemeslníky a živnostníky, od

nichž se však odlišují prvními dvěma znaky.

Jako objektivní znaky příslušníků dělnické třídy v socialistické společnosti vymezuje:

1. účast na všelidovém vlastnictví výrobních prostředků,
2. pracovní poměr,
3. vykonávání práce zařazené do dělnické profese.

Jediným společným objektivním znakem příslušníků dělnické třídy za kapitalismu a socialismu zůstává třetí znak – vykonávání práce zařazené do dělnických profesí. Autor poznamenává, že uvedené znaky mají význam pro vymezení obsahu a hranic dělnické třídy „o sobě“. Jde o empirické vymezení dělnické třídy, jehož cílem je vytvořit předpoklady pro empirický výzkum.

Problém vymezení hranic dělnické třídy je značně složitý, o čemž svědčí například diskuse v SSSR v r. 1972 a v časopise *Otázky míru a socialismu*.

V čísle 6 je zařazena recenze práce sovětského autora D. Z. Mutagirova *Klass – sozidatel, rabočij klass: sostav, struktura i granicy*, vydané v r. 1973. Mutagirov zde odmítá teorie, podle nichž hranice dělnické třídy jsou ztotožňovány s hranicemi mezi fyzickou a duševní prací. Druh práce určuje jen vnitřní, převážně profesionálně kvalifikační strukturu (Sociológia 6 1974, s. 578).

K problematice dělnické třídy se vztahuje i studie sovětských autorů *Metodologické výskumy duchovného života sovietského robotníka* (L. N. Kogan a J. R. Višněvskij). Autoři vycházejí z toho, že pro duchovní život sovětské společnosti je charakteristické fungování jednotné socialistické kultury, která spojuje všechny třídy, vrstvy a skupiny společnosti. Kritizují však absolutizaci momentu jednoty, neboť je tím podceňen fakt, že v současné etapě rozvoje socialistické společnosti se ještě zachovávají určité sociální rozdíly. Na druhé straně jsou současně přeceňovány rozdíly v kultuře jednotlivých sociálních skupin (Sociológia 6 1974, s. 321–322).

Kogan i Višněvskij odmítají pojem „subkultura“ jako charakteristiku jevů duchovního života socialistické společnosti. Za adekvátní považují pojem kulturní úroveň sociální skupiny; kritizují tak oddělování subkultury a kultury společnosti.

Existující rozdíly různých skupin dělníků ve stupni osvojení, a zvláště pak utváření socialistické kultury nelze vysvětlit, jak správně autoři zdůrazňují, jen charakterem a obsahem práce, neboť stav kulturního života dělníků je ovlivňován celou sítí sociálních vztahů, a to nejen v pracovním, ale i ve volném čase.

Do první tematické oblasti lze zařadit i studii Štefana Karabina *Vztah človeka k práci a zmenám jej charakteru* (Sociológia 3/1974).

¹ Do dělnických profesí zahrnuje autor převážně práce, při nichž člověk bezprostředně používá pracovní prostředky a jejichž výsledkem jsou určité hmotné výrobky nebo výkony materiálního charak-

teru. Požadavky na výkon takové profese představuje kromě povinného školního vzdělání převážně praktická a technická příprava.

Autor se snaží realisticky hodnotit další vývoj změn v oblasti charakteru práce, včetně důsledků, které jsou s těmito změnami spojeny. Na základě rozboru vlivu vědeckotechnické revoluce v různých oblastech dochází k závěru, že v nejbližších dvaceti letech „nenastanú prevratné zmeny“ v oblasti vztahu člověka k práci a změnám v jejím charakteru, stejně jako v jednotlivých složkách práce. Budou se realizovat jen první kroky sociálního vyrovnání práce. S většími změnami je možno počítat až po r. 2000.

Studii Š. Karabina by bylo vhodné rozšířit o analýzu vlivu sociálně ekonomických změn (zejména socialistického vlastnictví výrobních prostředků) a využití možností, které z něho vyplývají) na vztah člověka k práci a změnám jejího charakteru.

Do druhé oblasti patří studie a stati, které se zabývají teoreticko-metodologickými problémy sociologie. Zásadní význam zde má studie Karla Rychtaříka *Dialektická jednota empirického a teoretického poznávání v marxistické sociologii* (Sociológia 2 1974).

Autor si zvolil velmi aktuální a naléhavé téma. Další rozvoj sociologie předpokládá neustálé prohlubování poznatků právě v této základní otázce. Řada sociologů v té či oné míře podečňuje význam spojení mezi teoretickým a empirickým poznáním.

K. Rychtařík věnuje velkou pozornost charakteristice sociálních faktů, analyzuje specifiku sociologického poznání a ukazuje význam sociologického přístupu ke zkoumání sociálních faktů. Zdůrazňuje, že stírat hranice sociálních faktů jako objektivně existujících jevů materiálního života, jako sociálních forem vědomí znamená stírat hranice mezi společenským bytím a společenským vědomím. Poznamenává, že „fakty sú produktem toho, ako sa na udalosť »realitu« nazerá cez prizmu istých teoretických konštrukcií“ (s. 120).

Velmi závažné je upozornění na ekolnost, že marxistická sociologie se dosud nevyrovnala s požadavkem učit se z děl klasiků, „poznaf ich vedeckú dielňu“.

Správné určení vztahu teorie a empirie patří k základním požadavkům sociologické práce. „Dnes azda ešte viac ako za Marxovho a Engelsovho života predstavuje problematika vztahu teórie a empirie nielen polemickú, ale aj značne rozpornú oblasť, pokiaľ ide o prístupy buržoáznej sociológie na jednej strane a marxistické sociológie na strane druhej, ako aj svojím spôsobom i vnútri samej marxistickéj sociológie“ (s. 112).

Aktuální problematikou z oblasti vědeckého komunismu se zabývá C. A. Stepaňan ve studii *Niektoré metodologické problémy vzniku a rozvoja komunistickej formácie* (Sociológia 6 1974). Zde je patrné, že spojení sociologie a vědeckého komunismu je velmi užitečné. Hlavním obsahem studie je stanovení a charakteristika etap budování socialismu a komunismu. Této otázce byla mezi jinými vě-

nována i diskuse v časopise *Otázky míru a socialismu*. Stepaňan uvádí, že v socialistických zemích existují dva rozdílné názory. Zastánci prvního vycházejí z toho, že vznik a rozvoj socialismu jako relativně dlouhé fáze vývoje nového zřízení má tři etapy. Zastánci druhého názoru rozděluje budování socialismu na dvě etapy. C. A. Stepaňan rozděluje na základě zkušeností z vystavby socialismu v SSSR toto období na tři postupně se realizující etapy:

první etapa – vytvářejí se základy socialismu, uskutečňuje se likvidace vykořisťovatelských tříd

druhá etapa – vytváří se socialistická společnost jako celek, to se zakotvuje v ústavě SSSR; v tomto stadiu probíhá likvidace všech vykořisťovatelských elementů a příčin jejich vzniku

třetí etapa – dokončuje se etapa budování plného či rozvinutého socialismu, kladou se základy a začíná se postupný přechod ke komunismu. V tomto stadiu probíhá dlouhotrvající proces postupného zanikání všech pozůstatků třídních rozdílů.

C. A. Stepaňan kritizuje chybný přístup k řešení otázky etap budování socialistické společnosti v ČLR a v ČSSR v letech 1968 až 1969. Pozornost věnuje i dialektice překonávání třídních rozdílů v podmínkách vytváření komunistické společenské formace.

Teoreticko-metodologické otázky se objevují i v rubrice recenzí. K. Bláha zde podává poměrně podrobnou zprávu o práci D. I. Česnokova *Istoričeskij materializm kak sociologija marizma-leninizma* (Sociológia 3/1974). D. I. Česnokov nerozlišuje sociologické a sociální výzkumy a uvádí, že všechny jevy společnosti mohou být předmětem nebo zdrojem sociologické analýzy, avšak jen tehdy, jestliže se zkoumají:

- ve spojení s jinými jevy a procesy,
- v rozsahu, který postačuje k sociologickému zobecnění.

Respektování obou uvedených požadavků je aktuálním požadavkem i v naší sociologické práci.

A. Gardošová (Sociológia 4/1974) recenzuje knihu V. N. Borjaza *Molodož (metodologičeskie problemy issledovanija)*.

Problematika metod a technik sociálního výzkumu je předmětem rozboru ve sborníku *Methoden der marxistisch-leninistischen Sozialforschung*, jehož velmi podrobnou a hodnotnou recenzi zpracovala E. Farkašová (Sociológia 1/1974).

Teoretickými otázkami kulturního života v socialismu se zabývá Milan Hromádka (Sociológia 6 1974).

Organickou součástí obsahového zaměření ročníku 1974 časopisu Sociológia je kritika revizionismu a buržoazní ideologie.

Ludoslava Zábrahová ve stati *Ke kritice revizionistických východisek při výstavbě socialismu* (Sociológia 3 1974) poukazuje na základní projevy a příčiny pravicového a levicového revizionismu. Za jeden společný rys považuje „nedocenění skutečnosti, že v přechodném období dochází k základnímu přelomu, přelomu mezi dvěma sociálně ekonomickými formacemi, v němž se na bázi diktatury proletariátu ruší základy svébytného fungování kapitalistického systému a vytvářejí základy pro vývoj socialistického společenského systému“ (s. 253). Autorka zdůrazňuje význam a podíl revizionistické dezinterpretace třídní sociální struktury při vzniku tzv. československého modelu demokratického socialismu.

Irena Abrahamovičová se zabývá problematikou dějinného subjektu (*Pravicový oportunismus a deformace marxistického pojetí dějinného subjektu*, Sociológia 3 1974). Hlavním obsahem stati je analýza proletariátu jako dějinného subjektu. Autorka kritizuje abstraktnost pojetí všeobecné humanizace a demokratizace společnosti. Uvádí, že představitelé „čisté vědy“, teoretikové sociálního pokroku „vůbec“ nazírající na společnost „vůbec“ si oděvná namlouvají, že ve svých koncepcích vyjadřují obecné všelidské zájmy, že zastupují a hájí „Člověka“, všechen lid nebo alespoň celý národ. Tím však nahrazují konkrétní dějinný subjekt kvalitativně neurčitou obecností, a proto nemohou začít nikde jinde než u abstraktně pojaté humanizace a demokratizace, ve skutečnosti založené na smíření třídních protikladů a rozporů, na harmonickém souladu všech (s. 258).

Některými aspekty vztahu teorie a empirie v marxistické sociologii se zabývá Juraj Schenk (*Problém teorie v nemarxistické sociologii*, Sociológia 2 1974). Za základní znaky a slabiny nemarxistické koncepce považuje odtržení teorie a empirie, opomíjení vztahu a podmíněnosti filozofické a sociologické roviny bádání, opomíjení nebo zjednodušení problematiky identifikace sociální skutečnosti, tvorbu teorie především z formálně logických důvodů a opomíjení jejich obsahových kritérií.

Kritika buržoazní statistiky je předmětem stati Jozefa Fialy (*K otázce ideologického obsahu buržoazní statistiky*, Sociológia 4 1974). Autor zde správně konstatuje, že statistika je vždy spjata se společensko-ekonomickými poměry své doby. Velkou pozornost věnuje kritice používání zákona velkých čísel a dochází k závěru, že nikoli zákon velkých čísel, ale marxistická politická ekonomie a historický materialismus jsou jedinou vědeckou základnou statistiky. Je škoda, že neprovedl podrobnější rozbor například některého díla buržoazního autora, aby jeho ideologický obsah byl zřetelnější a tím i užitečnější pro práci sociologa.

Součástí kritiky nemarxistické sociologie je stať *Metateoretická analýza v nemarxistické sociologii* (Dilbar Alijevová, Sociológia 6 1974).

Také rubrika recenzí přispívá svým dílem ke kritice buržoazních teorií.

Třetí tematickou oblast tvoří problematika ženy a rodiny v socialistické společnosti, již je věnováno monometrické číslo 5/1974.

Autorkou úvodního článku je Eleonora Litvajová, členka PÚV KSS a předsedkyně ÚV SZŠ. Rubrika Studie obsahuje tři stati. Autorem první je Dezider Krocsány, ministr práce a sociálních věcí SSR. Shrnuje základní změny, k nimž došlo v uplynulých třiceti letech, a zároveň se zabývá současnými aktuálními problémy.

Základní teoretickou studii představuje stať Olgy Zukalové (*K problematice postavení ženy v pedsocialistických spoločnostiach a v socialistickej spoločnosti*). V první části autorka vymezuje faktory, které určují postavení ženy ve společnosti. Za základní komponenty považuje:

- dosažený stupeň ekonomické rovnosti, tj. ekonomického zrovnoprávnění ženy
- dosažený stupeň politicko-právní rovnosti
- postavení ženy v rodině a manželství
- řešení problematiky ženy ve sféře společenského vědomí a společenské psychologii.

O. Zukalová správně zdůrazňuje, že není možné používat či pracovat v všeobecným pojmem žena, neboť „jednotlivým velkým etapám vývinu společnosti zodpovedali aj jednotlivé typy žen, podstatne sa odlišujúce svojim postavením v spoločnosti, od ktorého závisia všetky spoločenské funkcie a vzťahy ženy existujúce na istom stupni spoločenského vývinu“ (s. 413).

Autorka vychází z toho, že žena může získat rovnost a nezávislost jedině vlastní ekonomickou aktivitou, tj. tím, že se zapojí do procesu společenské práce. Správně zdůrazňuje, že úsilí socialistické společnosti při realizaci ekonomické rovnosti a řešení rozporů základních společenských funkcí ženy se projevuje v tom, že zvyšování ekonomické aktivity není zaměřeno jen na ekonomické cíle, ale především na rozvoj osobnosti ženy na základě její ekonomické nezávislosti.

Na uvedenou studii velmi úzce navazuje Olga Kontšeková (*Ekonomická efektívnosť práce žien*). Zabývá se problémem koordinace funkcí ženy-pracovnice a ženy-matky, kterou považuje za základ řešení problémů spojených s růstem ekonomické aktivity žen v naší společnosti. Dotýká se i otázky odměňování (rozdíly mezi průměrnou úrovní mezd mužů a žen) a analyzuje vliv nejdůležitějších faktorů působících v tomto směru. Významným momentem jsou náklady, které společnost musí vynaložit, aby se ženy mohly podílet na společenské práci. Autorka vypočítává míru ekonomické efektivity práce mužů a žen (na základě vytvořeného národního důchodu a celkové mzdy vyplacené v oblasti výrobní sféry). Za předpoklad, že náklady na dětská zařízení jsou rozvrženy stejnou měrou na mužské a ženské pracovní síly,

vycházejí tyto hodnoty: u ekonomicky aktivních mužů 1,96 a u žen 1,84 — za předpokladu, že muži a ženy mají ve výrobní i nevýrobní sféře stejné vzdělání a za náklady na vzdělání se považují přímé náklady na jednotlivé typy škol.

Studie tohoto typu lze jen uvítat, neboť v nich dochází ke konfrontaci cílů a reálných problémů socialistické společnosti.

Další stati věnované problematice žen v naší společnosti jsou založeny na výsledcích empirických výzkumů. Problematikou žen v hutnictví se zabývá Michal Haňdiak (*Postavenie a možnosti uplatnenia sa žien v priemyselnom podniku*). Dušan Sagara a František Mach publikují výsledky výzkumu o struktuře profesí žen v zemědělství (*Profesionalizácia práce žien v socialistickom poľnohospodárstve*). Postavení žen v oblasti školství je předmětem stati Milady Mrkosové (*Z výzkumu pracovních podmínek a společenské aktivity učitele základních škol*). Autorkou stati *Problematika ženy v lékařském povolání na Slovensku* je Jolana Jančovičová.

Velmi kladně je nutno ocenit, že podstatnou část časopisu Sociológia č. 5 tvoří informace o výzkumu rodiny v socialistických zemích (SSSR, BLR, MLR, PLR).

Čtvrtou oblast tvoří problematika zemědělství, jemuž je v časopise Sociológia věnováno celé první číslo.

Úvodní stať (*Súčasnost a budúcnosť nášho socialistického poľnohospodárstva*) napsal Július Turoň, zástupce vedoucího oddělení ÚV KSS.

Teoretický charakter má studie Vlastislava Baucha *Vznik JRD a formovanie triedy družstevných roľníkov*. Autor analyzuje základní změny v zemědělství, k nimž došlo pod vedením dělnické třídy a její strany po vítězné socialistické revoluci v procesu vytváření socialistické společnosti. Rozebírá vývoj vesnice a zemědělství v období kapitalismu a socialismu a dochází k závěru, že zatímco vznik kapitalismu je bezprostředně spjat s oddělením domácnosti řemeslného výrobce od výrobního podniku, vznik socialismu je bezprostředně spjat s oddělením domácnosti rolníka od výrobního podniku, s odstraněním hranic rozvoje zemědělské výroby a vytvořením prostoru pro rychlý rozvoj výrobních sil v zemědělství (s. 12).

Aktuální problematikou — sociálním plánováním zemědělství — se zabývá Dušan Sagara (*Sociálne plánovanie ako integrálna súčasť štrukturálnej prestavby socialistického poľnohospodárstva*).

Předmětem studie Bartolomeje Foltína je kvalifikace a profesionalizace (*Vývoj kvalifikácie a profesionalizácie v socialistickom poľnohospodárstve*). Pro vývoj v socialistickém zemědělství je charakteristický přechod od univerzálnosti k specializaci, univerzální pracovník, ovládající všechny druhy práce, je postupně nahrazován specializovaným pracovníkem. Pokud jde o prognózu vývoje kvalifikace pracovních sil (z hlediska vzdělání),

předpokládá se na Slovensku do r. 1990 tento vývoj:

Vzdělání	1970	1990
	počet osob %	počet osob %
vysokoškolské	1,5	6,0
středoškolské	4,3	19,0

Studie přináší poměrně mnoho údajů o vývoji profesionální a kvalifikační struktury v zemědělství a je velmi cenné, že srovnává tento vývoj s průmyslem.

Další stati zařazené do monotematického čísla 1 o zemědělství se zabývají společenskými problémy práce žen. (F. Mach, *Spoločenské problémy práce žien v socialistickom poľnohospodárstve*), kulturně společenskými potřebami a zájmy rolníků (J. Bakša, *Kultúrne spoločenské potreby a záujmy družstevných roľníkov v súvislosti s mimopracovným a voľným časom*), pětadvacetiletým vývojem socialistického zemědělství na Slovensku (A. Vojáček, *Vznik a vývoj JRD na Slovensku*).

R. Haspra a L. Sirotský (*Dynamika vývoja zlučeného JRD Rozvoj Voderady*) uvádějí na základě rozboru jednoho družstva velké množství důležitých údajů o změnách v životě vesnice, zemědělství, a zejména rolníků samých. I když se stať zabývá poměrně krátkým časovým úsekem (zhruba 10 let), ukazují autoři velmi nápadné změny, k nimž v této době došlo. Rozbor dokládá význam slučování JRD pro ekonomiku hospodaření, pro změnu výrobních a organizačních struktur, pro sociální složení pracovníků, vzájemné mezilidské vztahy, myšlení lidí a životní úroveň družstevních rolníků. Závěry plně dokumentují dynamický rozvoj našeho zemědělství.

Informativní charakter má stať M. Horánského *Prehľad o prestavbe roľníckej malovýroby v socialistických krajinách* a stať *Niektoré problémy sociálnej štruktúry v poľnohospodárstve* PLR (Adam Vyderko).

V rubrice recenzí posuzuje E. Kubišová knihu *Vědeckotechnický pokrok a sociální změny na vesnici*, kterou připravil kolektiv autorů Akademie věd SSSR — Institut filozofie a práva, a to na základě empirických výzkumů a statistických údajů z Beloruské SSR. Další recenze se týká časopisu Sociologie a historie zemědělství.

Další (pátou) oblast tvoří problematika mládeže. V posledních letech se v naší společnosti věnuje velká pozornost mládeži, zejména její výchově. Časopis Sociológia věnuje této problematice několik statí. Za velmi podnětnou lze označit studii Ladislava Macháčka (*Spoločenská aktivita pracujúcej mládeže*, Sociológia 2 1974). Autor vychází z leninské koncepce komunistické výchovy mládeže, v níž komunistická výchova a společenská aktivita představují základní pojmy dialektikomaterialistického pojetí socializace mladých lidí. Součástí studie je rozbor vztahu mezi socialistickým třídním uvědoměním a pracovní aktivitou. Výsledky výzkumu v zá-

vodech ukazují, že mladí lidé, účastníci různých forem pracovní iniciativy, mají v oblasti socialistického třídního vědomí lepší znalosti než mladí lidé, kteří se na pracovní iniciativě nepodílejí (s. 139–140).

Otázkami profesionální stabilizace zemědělské mládeže se zabývá Gejza Blaas (*K problematice pracovnej socializácie poľnohospodárskej mládeže*, Sociológia 2/1974). Zdůrazňuje význam profesionální přípravy jako jednoho ze základních činitelů ovlivňující vztah k povolání a dalšímu odbornému růstu.

K zajímavým a závažným výsledkům došli výzkumní pracovníci při výzkumu ve strojírenském závodě na Slovensku, v němž zjišťovali rozdíly ve vztahu k práci u mládeže (do 30 let) a dospělých (N. Demčák, *Niektoré otázky postoju mladých pracovníkov k práci*, Sociológia 6/1974). Hierarchie nejdůležitějších potřeb ovlivňujících volbu pracovního místa se ukázala u respondentů do 30 let a nad 30 let téměř stejná. Výsledky výzkumu tak jsou „čiasťkovým potvrdením marxisticko-leninskej teórie o podstatnej medzigeneračnej zhode pri homogenite sociálneho, triedneho celku, ku ktorému jednotlivé vekové sociálne skupiny patria“ (s. 561).

V posledních letech se v naší společnosti věnuje velká pozornost sociálnímu plánování, zejména v průmyslových podnicích. Proto lze jen uvítat, že časopis zařadil do svého obsahu studii *Možnosti optimalizácie sociálnej kontroly v socialistickom výrobnom podniku* (A. Hirner, V. Krivý, J. Schenk). Jde o určité shrnutí některých výsledků výzkumného úkolu, jehož cílem bylo poznat proces sociální kontroly, jejího mechanismu a fungování. Autoři uvádějí pět základních složek sociální kontroly: konfrontační aktivita, konfrontační napětí, způsoby uvolňování napětí, formy uvolňování napětí a transformátory kontrolního potenciálu. Výzkum uvedeného problému má jak teoretický, tak praktický význam, zejména v současné době, kdy se v podnicích začínají realizovat plány sociálního rozvoje.

Časopis věnuje pozornost i historii sociologické práce na Slovensku. O jednom směru vývoje sociologického bádání podává svědectví stat T. Olíka *Clementisova sociografická retrospektíva vo svetle vývinu sociológie na Slovensku* (Sociológia 4/1974).

Důležitou část časopisu tvoří rubrika *Zo sociologického života*. Například v č. 4/1974 jsou uvedeny cenné informace o výchově a uplatnění sociologů na Slovensku (J. Karásek) a o problematice absolventů katedry sociologie FF University Komenského v Bratislavě (S. Zeman).

Relativně samostatnou část tvoří úvodní stati: jsou věnovány aktuálním problémům naší společnosti a většinou se vztahují k tematickému zaměření daného čísla.

Také rubrika recenzí je významnou složkou časopisu. Představuje velmi důležitý zdroj informací o nových knihách, sbornících, výzkumech apod. V ročníku 1974 bylo uveřej-

něno celkem 15 recenzí; o některých jsme se zmínili v souvislosti s jednotlivými tematickými oblastmi časopisu. Celkově lze říci, že recenze jsou kvalitní a podávají členáři dobrý obraz o recenzovaném díle.

Závěrem můžeme shrnout, že ročník 1974 časopisu Sociológia se zřetelně orientuje na řešení společensky závažných otázek. Při jejich zpracování vychází z teorie marxismu-leninismu a úspěšně navazuje na dosavadní výsledky sociologického bádání, zejména v ČSSR. Poměrně značný podíl tvoří kritika buržoazní sociologie. Velmi kladné je nutno ocenit úsilí o spojení teoretického a empirického bádání: to se projevuje nejenom jako požadavek v teoreticko-metodologických státech, ale i ve státech, které mají převážně empirický charakter. K pozitivním stránkám patří i velmi dobré a solidní informace o sociologické literatuře v ostatních socialistických zemích, zejména v SSSR.

Rudolf Franěk

První mezinárodní konference zemí RVHP o řízení

V květnu 1975 se konala v Jerevanu konference vědeckých pracovníků zemí RVHP a Jugoslávie věnovaná tématu *Organizace řízení socialistické průmyslové výroby*. Šlo o konferenci mimořádného významu již proto, že poprvé provedla celkovou bilanci práce v oblasti teorie i praxe řízení socialistické ekonomiky v zemích RVHP: ke konferenci byla například vydána bibliografie knih a statí, které byly publikovány ve všech socialistických zemích v letech 1970–1974. Také účasti věnovali členské země mimořádnou pozornost: zúčastnilo se jí 600 delegátů, jednotlivé delegace vedli členové ústředních výborů komunistických stran, náměstci ministrů, ředitelé vládních ústavů řízení.

Významnost konference byla však dána především obsahem jednání, které usilovalo o skutečně komplexní pojetí celé problematiky řízení, jak ukázalo zaměření 7 pracovních sekcí, navazujících na úvodní plenární zasedání.

Konferenci zahájil náměstek ministra předsedy pro technický rozvoj SSSR D. Gvišiani, člen korespondent AV SSSR. Poukázal na význam integrace snah rozvíjet vědu o řízení i zobecňovat zkušenosti praxe a zvláště vyzdvihl úlohu společenských věd a sociologie v rozpracování řady otázek týkajících se subjektivní stránky řízení. K této myšlence se vrátil i ve svém závěrečném slově na ukončení konference.

Požadavek rozvíjení komplexních přístupů se ostatně objevil i v závěrech všech sedmi sekcí, které byly tematicky orientovány takto:

1. Metodologické problémy řízení
2. Ekonomické problémy řízení
3. Sociologické problémy řízení
4. Organizační problémy řízení